

Szavak nem hamvadó emléke

Szepesi Attila költészetéről Radnóti-díja alkalmából

„Mindig számmisztikus voltam, ha elkezdek írni egy verset, többnyire előre szoktam tudni, hogy hány sorból, hány strófaból fog állni” – mondta Szepesi Attila néhány éve egy interjúban.¹

Ez a látszólag inkább csak érdekességnek ható megjegyzés – még csak vallomásnak se nevezném – sok mindent, talán a legfontosabb dolgokat árulja el költészetéről. Egyfelől azt mondja, hogy hisz a felszíni fedőrétegek alatti, a mélyben meghúzódó összefüggésekben. A mágikus, misztikus erővonalakban, amelyek összekapcsolják a látszólag egybe nem tartozó, széttartó, kaotikus és kaleidoszkopikus, mindig más és más, de értelemszerűen mindig töredékes és töredékességében mindig esetleges képet mutató jelenségvilágot. A vers azonban, amely eredetében szómágia, és amely soha nem szakadhat el ősi szerepeitől, a megnevezés-birtokbavevés-gyógyítás hármasságától, véges számú alkotóelemeinek, a szótagoknak, szavaknak, soroknak, versszakoknak pusztán, elvont számmennyiségével is megteremti ezeket a láthatatlan viszonyokat. Világokat, elsüllyedt és elképzelt világokat köt össze azzal, amit a jelenvaló, érzékszervekkel felfogható világban tapasztal. Makro- és mikrokozmoszok, történelmi korok és életkorok merülnek fel és találkoznak. A verssorok numerikus viszonyai akkor is hozzájárulnak ahhoz, hogy sorsok éles metszetei rajzolódjanak ki, ha az olvasó mit sem tud a számmisztikai összefüggésekről.

Szepesi Attila költészetének kezdettől egyik védjegye a mágikus látásmód. A kritikának vannak visszatérő szavai erre: garabonciás, garaboncnok, bűbájos, és így tovább. Nem véletlen, hogy verseiben oly gyakran bukkanak fel a tarokk lapjairól ismert mágusok, kártyavetők, javasasszonyok, gyertyaöntők, patikáriusok és regősök, valamint igricek. Ők azok, akik az örök visszatérés nagy misztériumát előadják. Ehhez az előadáshoz persze jelmezek, maszkok kellene.

De Szepesi Attila a számmisztika alkalmazásával mást is mond, valamit, ami éppen ellentétes a mágus szerepével. A számmisztikában a számokon, a számoláson is ugyanakkora hangsúly van, mint a misztikán. Szepesi Attila, aki festőnek is tanult, igazi kézműves, mesterember. Mielőtt nekilát az új munkadarabnak, feltolja pápaszemét a homlokára, majd vissza az orrára, elkezd kiszámolni, mi mennyi, milyen mérethez mennyi anyag kell, hogy fogja meg a megmunkálendő tárgyat, a sorban odakészített szerszámok közül mikor melyiket vegye kézbe. Szepesi Attila fűr és farag. Maszkokat, jelmezeket és különféle tárgyakat készít nagy kedvvel, amelyeket jó nézegetni, és amelyeket alkalmasan lehet használni is.

Ez szabja meg poétikáját is. A versek mindig valami konkrét, többnyire hétköznapi megfigyelésre épülnek. Ha a látásmód meghökkentő, ha furcsa, nem azért az, hogy mindenáron meghökkentsen és furcsálkodásra késztesen, hanem azért, hogy rávilágítson, mit zárnak el és mit tárnak fel ezek az oly mindennapi jelenségek.

Ugyanennek az egységben látásnak a jele, ahogyan Szepesi Attila egy másik kettősséget is felold. Költészete lenyűgözően gazdag műveltséganyag tárháza. Az irodalmi, képzőművészeti, kultúrtörténeti és egyéb utalások felfejtése és értelmezése a vers szövegének kontextusában önmagában kötetet töltené meg. Másrészt azonban kevesen ismerik olyan közlőre a madarak, halak, bogarak, fák, bokrok, virágok, gombák nevét, mint ő. Nemcsak Bosch, Goya, Gulácsy szerepel nevén, hanem a gyöngybagoly (amelynek a fészke bűdös), a csikhal, a libatop, a pólimaldár, a fenyőalja-tinóru is. De nem katalógusköltészet ez. Ha már emlékeiből felmerül egy sebhelyes arcú cigány, aki Beregszászon a Vérke kiöntésében fogott csukát vitt a nagyanyjának, azt is elmondja, hogyan kell kifogni a vízből egy hosszú bot végére csomózott lószőrhurokkal.

És hasonlóképpen, a költő, aki fél évszázada maszkok sokféleségét faragja, szabja, ragasztja, varrja és festi magának, pompásan kimunkált műtárgyait nem arra használja, hogy elrejtse velük az arcát, hanem épp ellenkezőleg, arra, hogy megmutassa magamagát: a költőt, és költői látásán keresztül a zavarosan örvénylő élet körkörös mintázatát. Ebben az örült kavargásban a költő csak bolond lehet. Szepesi Attila a lehető legkomolyabban játssza el az udvari bolond szerepét: ahogyan *Bolondország* (1998) című versében mondja, „Dicső ország Bolondország,

¹ Szepesi Attila a költő „játékerejéről”. Arany Mihály interjúja. szegedma.hu, 2011. március 19. <http://szegedma.hu/hir/szeged/2011/03/szepesi-attila-a-kolto-%E2%80%9Ejatekerejero1%E2%80%9D.html>

/ vigassága veszett kórság”, de éppen ezért „Elég itten megmaradni / Bolondország bolondjának”.

Legutóbbi, *Medvecukor* (2014) című kötetében azonban úgy tesz, mintha letépné magáról az álarcot. Kettőszázhetvenöt barbár szonettben, azaz tizennégy soros rímtelen szabadversben, lírai önéletrajzi ciklussal jelentkezett. De ez senkit ne tévesszen. Most épp a meztelenség maszkját vette fel, úgy tesz, mintha egy barbár kor (persze melyik kor nem az?) darabos prózává zúzta szét a cizellált költői formát. Miközben elbeszéli életének alakulását születésétől kezdve a beregszászi éveken és az 1950-es áttelepülésen át 1956-ig, újabb álarcot ölt: a világra nyíló egykori gyermek tudatába helyezkedik, hogy az ártatlanul rácsodálkozó eszmélkedés során leleplezze a történelem és a hatalom szerkezetét. A tárgyilagos, szándékoltan száraz leírások sok szállal kötődnek költészeti előzményekhez. Kosztolányi Dezső *Meztelenüljének* formabontása, Szabó Lőrinc *Tücsökzenéjének* emlékezőtechnikája és mindenekelőtt Sinka István *Szigetek könyvének* hangütése és antropológiai szemlélete húzódik meg a kötet líratörténeti hátterében.

Az emlékidézés természeténél fogva maga a belső ellentmondás. Miközben arról beszél, ami volt, de elmúlt, nincs, megteremtí, hogy legyen. De sohasem úgy, ahogyan volt, és akár-hogy is volt, most már így, vagy így is van. Egy korábbi versében, a *Vérke-parti házban* (1999) gyerekkori házukra emlékezik. Pontosabban kétszer is elmondja, az első és az utolsó előtti versszakban, hogy nincs már, aki emlékezzen a házra:

Hol görbe szél motoszkál
madárszárny-surrogásban,
és lelkek sora kószál
a világvégi házban:
botolnak éji léptek,
csoszognak puha talpak.
A zsarátnok kiégett,
és aki szólna, hallgat.

[...]

Ünnepek vonulása
halottak másulása.
Nem lép be senki többé
a világvégi házba.
Se kert, se pincelépcső,
se diótörő varjak.
Aki szólhatna: messzi
kődökbe fúlva hallgat.

Ebben a kietlen világban

Balkáni virradatra
gyűlnek balkáni esték.
Összekuszált utakra
léptek-tiporta mezsgyék.
Ajtón a szél dörömböl,
szavak emléke hamvad...
Kiszáradt vizek partján
kuvaszok felugatnak.

Az enyészetnek emléket állítani nem egyszerűen emlékéörzés, hanem teremtés. Szavakból nem hamvadó alkotások létrehozása az enyészet ellenében. Szepesi Attila költészete fél évszázada varázslatosan – mágikusan – újra és újra megismétli ezt a nehéz mutatványt. Ami azért olyan tartós, kikezdhethetlenség, időtálló, mert mesterségbeli alázat és tudás van mögötte. A Radnóti-díj ennek elismerése.